

נולדו בחטא: הקמת התנחלויות על קרקעות פרטיות בצוים צבאיים

תפיסה לצרכים צבאיים - שיטת ההשתלטות על קרקעות פלסטיניות פרטיות לטובת ההתנחלויות

מסמך שהגיע לידי שלום עכשיו חושף את הבלוף הגדול שעמד מאחורי שיטת ההשתלטות על קרקעות פלסטיניות שבאמצעותה הוקמו כשליש מההתנחלויות: השימוש באמתלה של "צורך צבאי". שיטה זו ננקטה לאורך שנות ה-70 עד שהדבר נאסר ע"י בג"צ **בפסק דין אלון מורה מ-1979**. בסיכום דיון בלשכת שר הבטחון לקראת הקמת ההתנחלות קרית ארבע **שנחשף כעת**, מתברר כי כשהומצאה השיטה, היה ברור לממשלה ולכל הנוגעים בדבר כי מדובר בשקר ובהטעיה, וכי הצורך הצבאי הוא רק אמתלה כדי להשתלט על קרקעות.

אחרי פסק דין אלון מורה הוחלף הבלוף של הצורך הבטחוני בבלוף חדש של **"הכרזה על אדמות מדינה"** שבאמצעותו השתלטו ממשלות ישראל על קרוב למיליון דונם בגדה המערבית. אך ספיחי הבלוף הראשון של תפיסה לצורך צבאי, עדיין קיימים היום בחלק מההתנחלויות.

השיטה: "תפיסה לצרכים צבאיים"

מאז 1967 הקימה ישראל בשטחים למעלה מ-120 התנחלויות רשמיות ועוד כ-100 מאחזים. מכיוון שלפי הדין הבינלאומי חל איסור על המעצמה הכובשת להפקיע רכוש פרטי לטובת תושביה שלה, נאלצו בישראל "להמציא" דרכים משפטיות שיאפשרו את מה שאוסר הדין הבינלאומי.

ההתנחלויות הראשונות שהוקמו מיד לאחר 1967, בעיקר באזור הבקעה, הוקמו בין השאר, תוך שימוש בנכסי נפקדים, דבר שהוגדר ע"י יועמ"ש המינהל האזרחי כ"בלתי חוקי לכאורה"¹. לאחר מכן נמצאה השיטה שאפשרה הקמה של עשרות התנחלויות עד לתחילת שנות ה-80. לפי השיטה, צה"ל תופס שטח פרטי פלסטיני "לצורך בטחוני" (דבר המותר לפי הדין הבינלאומי), ותחת האצטלה הביטחונית מוקמת התנחלות. **כ-44 התנחלויות שהן כשליש מההתנחלויות הוקמו, במידה זו או אחרת, על בסיס תפיסה לצרכים צבאיים (לרשימת ההתנחלויות המלאה לחצו כאן).**

במהלך העשור הראשון לכיבוש, כשעתרו בעלי קרקעות פלסטינים לבג"צ נגד תפיסת אדמתם לצרכי התנחלות, טענה המדינה בתוקף כי ההתנחלות היא צורך צבאי בטחוני בעלת אופי זמני. רק בשנת 1979, **בבג"צ דוויקאת הידוע בשם "בג"צ אלון מורה"**, ולאחר שהמתנחלים עצמם הצטרפו כמשיבים לעתירה וטענו כי ההתנחלות איננה צורך בטחוני זמני אלא צורך מדיני של קבע, פסק בג"צ שהקמת התנחלות לא יכולה להיחשב כ"צורך בטחוני" וכי אסור להשתמש בקרקע פרטית לצורך הקמתה. סמוך לאחר מכן, ב-11/11/79, החליטה הממשלה כי הקמה והרחבה של התנחלויות תיעשה רק על "אדמות מדינה" (ובעקבותיה הומצאה שיטת ההשתלטות החדשה בדמות **"הכרזה על אדמות מדינה"**). פסיקת בג"צ קבעה איסור לעתיד ולא בדיעבד, כך שכל ההתנחלויות שהוקמו לפני כן על צווי תפיסה נותרו "כשרות". אך מניתוח נתונים של המינהל האזרחי עולה כי גם לאחר בג"צ אלון מורה, נמשך השימוש בצווי תפיסה צבאיים לצורך ההתנחלויות, כמפורט להלן.

"הבניה תוצג כחלק מן הבנייה לצרכי צה"ל"

מסמך שהגיע לידי שלום עכשיו בסיווג "סודי", חושף כי מלכתחילה ידעה הממשלה וכל הנוגעים בדבר שמדובר בבלוף וכי "הצורך הצבאי" שלשמו נתפסה הקרקע היה רק אמתלה, וכי נעשו ניסיונות להסתיר שמדובר בהתנחלות. בסיכום דיון שהתקיים ב-14/7/1970 בלשכת שר הביטחון, תחת הכותרת: **"שיטת הקמת קריית ארבע"**, נקבע כיצד יפעלו כל הגורמים הרלבנטיים כדי ליצור מצג שווא של הקמת מחנה צבאי לצורך הקמת ההתנחלות קריית ארבע בחברון:

א. "הקמת 250 יחידות הדיור בקריית ארבע תעשה בתחום פרימטר השטח המגודר לצרכי היחידה הצבאית.

ב. הבניה כולה תיעשה באמצעות משרד הבטחון ... (מתקציבי משרד השיכון) ותוצג כחלק מן הבנייה לצרכי

צה"ל.

¹ דו"ח מבקר המדינה 56א, 2003, עמ' 194.

ג. [...]]

ד. המטכ"ל יורה את בה"ד 14 להרחיב את תחום השטח המגודר של המחנה [...].

ה. כמו כן, ימקם בה"ד 14 מספר אהלים בתוך השטח הנוסף.

ו. [...]] כעבור מספר ימים יזמן מפקד נפת חברון את ראש עיריית חברון תוך העלאת נושאים אחרים [ויודיע לו כי התחלנו לבנות בתים במחנה הצבאי לקראת החורף].

ככל הנראה הייתה זו הפעם הראשונה בה נעשה שימוש בצו תפיסה לצרכי ביטחון לשם הקמת התנחלות².

ההתנחלויות שהוקמו על קרקעות שנתפסו "לצרכים בטחוניים"

ניתוח נתוני המינהל האזרחי שהועברו לידי שלום עכשיו³ (שכבת GIS) מעלה כי:

- קרוב ל-39,000 דונם נתפסו בעילה של צרכים צבאיים במהלך השנים 1969 – 1983 והם שימשו באופן מלא או חלקי להקמת התנחלויות. בשנת 1991 נתפסו 171 דונם נוספים ועליהם הוקם המאחז רחלים.
- 44 התנחלויות ומאחזים הוקמו, באופן חלקי או מלא, על קרקעות שנתפסו לצרכים צבאיים.
- 17 מההתנחלויות הוקמו אחרי פסק הדין בבג"צ אלון מורה (22/10/79), שאסר על השימוש בקרקע פרטית לצרכי התנחלויות (ההתנחלויות: אפרת, חומש, מעון, מתתיהו, פסגות, ברכה, מעלה לבונה, טנא, מגדלים, עתניאל, אספר, דולב והמאחזים: רחלים, מבואות יריחו, שכונת גל, פני קדם, חוות עומר, וכן מקבץ קרוואנים בתוך הבסיס הצבאי בתחנה המרכזית בחברון).
- ב-22 מקרים, הקרקע שנתפסה לצורך צבאי הוכרזה בדיעבד כאדמת מדינה, לאחר שההתנחלות הוקמה. במקרים אלו צו התפיסה מתייתר ובחלק מהן הצו בוטל.

[לרשימת ההתנחלויות בצווי תפיסה – לחצו כאן.](#)

המשך השימוש בקרקע שנתפסה לצרכים צבאיים לצרכי התנחלות

מכיוון שהקרקע נתפסה באופן פורמלי עבור צרכים צבאיים, כל הליכי התכנון נעשו תחת צו מיוחד (צו 997 – צו בדבר מתן היתרים לעבודות בשטחים תפוסים לצרכים צבאיים). לפי הצו, תכניות הבניה בהתנחלויות הללו לא הובאו לידיעת הציבור, וכפועל יוצא, לא ניתנה לציבור ולבעלי הקרקע הזדמנות להגיש התנגדויות, זאת בניגוד לחוקי התכנון החלים בהתנחלויות האחרות. כך, בנוסף להסתרת המטרה האמתית של צו התפיסה, הוסתרו גם כל הליכי התכנון.

לפני כמה שנים פנתה שלום עכשיו ליועמ"ש איו"ש באמצעות עו"ד שלומי זכריה ומיכאל ספרד, בדרישה כי הצו המיוחד יבוטל וכי כל התכניות בהתנחלויות שעל קרקעות בתפיסה צבאית יפורסמו ותינתן לציבור האפשרות להתנגד להן. פנייה זו נעשתה בעקבות שני מקרים בשנת 2009 שבהם נודע בדיעבד לשלום עכשיו על תכניות בנייה אזרחית שאושרו בשטחים שנתפסו לצרכים צבאיים (תכנית להקמת 80 יח"ד חדשות בהתנחלות אלעזר ותכנית להקמת אזור תעשייה במבוא חורון). בתשובה לטענות שלום עכשיו, ולאחר התכתבות ממושכת, הודיע יועמ"ש איו"ש ב-28/8/11 כי:

"לאחר בדיקת הנושא ושקילתו על רקע המציאות המשפטית הקיימת באזור, מצאנו, כי לעת הזו יש מקום להרחיב את הפרסום של מערכות כללים אלה [...] בהתאם לאמור, הנחינו את הממונה בהתאם לצו, כי מעתה והלאה, כללי הפרסום של מערכת הנחיות בהתאם לצו יהיו דומים לכללי הפרסום של תכנית חדשה בתחומי הישובים".

ואכן, החל מסוף שנת 2011 בעקבות פניית שלום עכשיו, התכניות בהתנחלויות הללו מפורסמות ומופקדות להתנגדויות, בדומה לתכניות בשאר ההתנחלויות.

² אמנם בשטח ההתנחלות כפר עציון שהוקמה ב-1967, ישנו חלק שנתפס לצרכי בטחון בשנת 1969, אך מדובר בשטח רחב מאוד שנתפס לצרכי ביטחון ורק חלק קטן ממנו הוא בשטח ההתנחלות, כך שניתן שמטרת הוצאת הצו לא הייתה הקמתה של ההתנחלות.

³ המידע הינו חלקי ויתכן שחסרים בו צווי תפיסה וכן חסר בו מידע על מעמד הקרקע בחלק מההתנחלויות.

שימוש חדש בצוים ישנים

בנוסף על המקרים שבהם הוצאו צווי תפיסה והוקמו התנחלויות לאחר בג"צ אלון מורה, גם כיום נעשה שימוש בקרקעות שנתפסו לצרכים צבאיים לטובת בנייה בהתנחלויות. בימים אלה נדונה בפני בג"צ עתירה של בעלי קרקע מהכפר דורא אלקרע יחד עם [ארגון יש דין](#) (בג"צ 5165/15), העוסקת באדמתם שנתפסה בעילה של צרכים צבאיים במהלך שנות ה-70 לצורך הקמת ההתנחלות בית אל. החלקה של העותרים לא הייתה בשימוש ההתנחלות, עד שבשנת 2010 פלשו מתנחלים לשטח והחלו לבנות בה מבנים ללא היתר וללא תכנית בתוקף ("[בבני דריינוף](#)"). בתים אלה נהרסו בהוראת בג"צ, אך הממשלה אישרה תכנית בניה כדי לאפשר בחלקה בנייה חדשה. העותרים טוענים כי לאחר שבג"צ אלון מורה אסר 1979 על השימוש בצווי תפיסה לצורך הקמת התנחלויות, לא ניתן להשתמש עוד בקרקעות חדשות עבור בניית התנחלויות, אפילו אם הן נתפסו לפני פסיקה זו. נכון לכתבת שורות אלה, התיק תלוי ועומד בפני בג"צ.

מ"תפיסה לצרכים צבאיים" להכרזה סיטונית על אדמות מדינה – השיטה העכשווית להשתלטות ובניית התנחלויות על קרקע פלסטינית

לאחר שנחסמה השיטה של תפיסת הקרקעות לצרכי בטחון, פיתחה המדינה שיטה חדשה ויעילה לבניית ההתנחלויות. המדינה אימצה [פרשנות דראקונית ומניפולטיבית](#) לחוק הקרקעות העות'מאני החל בשטחים, לפיה קרקע שאינה מעובדת במשך כמה שנים, הופכת ל"אדמת מדינה". פרשנות זו, שלא הייתה מקובלת בתקופה העות'מאנית, הבריטית או הירדנית, אפשרה למדינה להכריז על קרוב למיליון דונם בשטחים כ"אדמות מדינה". מנתונים שנמסרו לארגון במקום והאגודה לזכויות האזרח במסגרת עתירה לפי חוק חופש המידע, מתוך כל "אדמות המדינה" שהוקצו בשטחים, 98.7% הוקצו לצרכי ההתנחלויות. רק 1.27% הוקצו לטובת שימוש פלסטיני. נתונים חד משמעיים אלה מלמדים כי בעקבות בג"צ אלון מורה אומנם השתנתה המתודה המרכזית באמצעותה משתלטת ישראל על אדמות פלסטיניות פרטיות, אך מטרת העל שעודה מקודמת הייתה ונותרה הרחבה מאסיבית ובלתי חוקית של ההתנחלויות על חשבון האוכלוסייה המקומית.

קריית ארבע, 2015 – צו התפיסה מיום 21/3/70 מסומן באדום

קריית ארבע, 1973 – צו התפיסה מיום 21/3/70 מסומן באדום